

Хмяльніцкі Мікалай Мікалаевіч
доктар філалагічных навук, дацэнт
загадчык кафедры кітайскай філалогіі
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
г. Мінск, Беларусь

Mikalai Khmialnitski
Habilitation Doctor of Philology, Associate
Professor, Head of Chinese Philology Department
Belarusian State University
Minsk, Belarus
KhmelnickiNN@bsu.by

РЭЦЭПЦЫЯ ПАЭЗІІ УЛАДЗІСЛАВА БРАНЕЎСКАГА Ў БЕЛАРУСІ

RECEPTION OF WŁADYSŁAW BRONIEWSKI'S POETRY IN BELARUS

У артыкуле разглядаюцца гісторыя і спецыфіка ўспрымання ў беларускай сацыякультурнай прасторы паэзіі У. Бранеўскага, выяўляюцца віды і формы яе рэцэпцыі ў розныя перыяды (1920–30-я гг., другая палова ХХ – пачатак ХХІ ст.), у тым ліку асэнсаванне асобы і паэтычнай спадчыны польскага аўтара айчынным літаратуразнаўствам. Праз прызму асноўных вобразаў і матываў (вандроўнік, агонь, дарога, радзіма, рэвалюцыя, дрэва, жыццё і смерць, паэт і паэзія, барацьба і інш.), рытміка-інтанацыйных асаблівасцей, ідэйна-мастацкай суадпаведнасці арыгіналу праведзены аналіз найбольш рэпрэзентатыўных перакладаў твораў У. Бранеўскага, здзейсненых беларускімі аўтарамі (Янкам Купалам, М. Машарам, М. Танкам, Р. Барадупіным, М. Лужаніным, А. Лойкам і інш.).

К л ю ч а в ы я с л о в ы: *рэцэпцыя; паэзія; мастацкі пераклад; польская літаратура; беларуская літаратура; традыцыя; верш; лірычны герой.*

The article examines the history and specifics of perception of Władysław Broniewski's poetry in the Belarusian sociocultural space. The types and forms of its reception in different periods (1920s–30s, second half of the 20th century – beginning of the 21st century), including the understanding of the personality and poetic heritage of the Polish author in domestic literary studies, are discussed. Through the lens of the principal images and motifs (traveller, fire, road, homeland, revolution, tree, life and death, poet and poetry, struggle, etc.), rhythmic and intonational features, ideological and artistic correspondence to the original works, the analysis of the most representative translations of the W. Broniewski's works made by Belarusian authors (Janka Kupala, M. Mašara, M. Tank, R. Baradulin, M. Lužanin, A. Lojka, etc.) was carried out.

К e y w o r d s: *reception; poetry; artistic translation; Polish literature; Belarusian literature; tradition; poem; lyrical hero.*

Уладзіслаў Бранеўскі (Władysław Broniewski, 1897–1962) займае ў польскай літаратуры ХХ ст. адметнае месца. Ён бадай першы, каму ў Польшчы 1920–30-х гг. сярод папличнікаў па праму ўдалося адрадіць былы аўтарытэт грамадзянскай паэзіі, надаўшы ёй глыбокую жыццёвую аснову і зрабіўшы яе выразніцай перадавых сацыяльна-палітычных поглядаў. І ў той жа час У. Бранеўскі перыядычна рабіў спробы вызваліцца з палону рэвалюцыйна-рамантычнай ангажаванасці, каб адстаяць права паэта на творчую індывідуальнасць, а паэзіі – на ідэйна-мастацкую шматстайнасць. Ён быў адным з тых аўтараў, якія непасрэдна на практыцы, а не ў праграмных выступленнях актыўна абнаўлялі і ўзбагачалі традыцыйную сістэму вобразаў і матываў, а таксама страфу, рытм і інтанацыю польскага верша ХХ ст., што

ўвасабляў новае мастацтва, якое ўспрымала рэвалюцыю і як глабальную падзею, і як непазбежны сацыяльна-гістарычны працэс, і як магутную сілу, здольную перабудаваць існуючы светапарадак.

Рэцэпцыя творчасці пісьменніка-класіка ў іншанацыяльнай эстэтычнай прасторы – актуальная задача сучаснага літаратуразнаўства, у тым ліку і айчыннага, вырашэнне якой дазваляе выявіць шляхі і механізмы ўспрымання, крытэрыі адбору тых ці іншых мастацкіх тэкстаў, а таксама спецыфіку перакладчыцкіх стратэгий. Прысутнасць літаратуры Польшчы ў беларускім культурным кантэксце мае даўнія традыцыі, а таксама розныя віды і формы функцыянавання: пераклады твораў польскіх аўтараў на родную мову, наяўнасць іх імёнаў у змесце літаратурнай адукацыі (напрыклад, Я. Кахановіча, А. Міцкевіча, Г. Сянкевіча, Э. Ажэшка, С. Жэромскага, С. Лема і інш.), цытацыя і згадка ў творах беларускіх пісьменнікаў, даследаванні айчынных філолагаў-паланістаў. Адзначым, што ва ўсе гэтыя ўзроўні рэцэпцыі ўключана асоба і творчасць У. Бранеўскага. Аднак працэс успрымання яго паэтычнай спадчыны ў беларускай сацыякультурнай прасторы на сёння не атрымаў належнага навуковага асэнсавання. Беларусь (БССР) У. Бранеўскі ведаў зусім не абстрактна: падчас польска-савецкай вайны ён неаднойчы наведваў Стаўбцы, Маладзечна, Вілейку, Гродна; у лістападзе 1955 г. У. Бранеўскі ў складзе дэлегацыі польскіх літаратараў і дзеячаў культуры прыехаў у СССР (Мінск, Масква) для ўдзелу ў мерапрыемствах, прысвечаных стагоддзю з дня смерці Адама Міцкевіча; польскі паэт таксама прысутнічаў на адкрыцці музея нашага земляка ў Навагрудку. Не будзе лішнім прыгадаць і той факт, што У. Бранеўскага звязвалі творчыя сувязі і сяброўскія адносіны з Я. Коласам, Я. Брылем, М. Танкам [1; 2; 3].

На працягу XX ст. паэтычныя творы У. Бранеўскага на беларускую мову перакладалі многія аўтары (Янка Купала, М. Ароўка, М. Аўрамчык, Р. Барадулін, П. Броўка, А. Вялюгін, Н. Гілевіч, Ю. Голуб, С. Дзяргай, У. Дубоўка, С. Законнікаў, М. Лужанін, П. Макаль, Н. Мацяш, М. Машара, П. Пестрак, М. Танк, В. Швед і інш.). Увага да творчасці гэтага польскага паэта не знікла і ў XXI ст., аб чым сведчаць і навуковыя публікацыі, і новыя пераклады яго твораў [4]. Напрыклад, В. Бароўка, разважаючы пра прэцэдэнтнасць і незаслужаную забытасць імя У. Бранеўскага ў Беларусі, раскрывае прычыны такой сітуацыі: “На прылічэнне пісьменніцкіх імёнаў да прэцэдэнтных уплываюць гістарычны час, традыцыя, літаратурная мода. Уладзіслаў Бранеўскі як паэт-змагар, паэт-рэвалюцыянер – прэцэдэнтнае, напрыклад, імя ў славянскай паэзіі першай паловы XX стагоддзя, зараз у беларускім, расійскім, чэшскім, украінскім літаратурных кантэкстах яно вядомае найперш спецыялістам” [5, с. 33].

Калі ў рускамоўным перакладчыцкім і навуковым дыскурсах на сёння творчасць У. Бранеўскага добра прадстаўлена і вывучана [6; 7; 8; 9; 10; 11], то ў айчынным літаратуразнаўстве – у недастатковай ступені. Так, невялікія артыкулы азнаямляльнага характару пра пісьменніка змешчаны ў беларускіх

энцыклапедычных выданнях [12; 13; 14]; яго імя згадваецца ў падручніках і праграмах па літаратуры для навучэнцаў устаноў сярэдняй і вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь у раздзелах, прысвечаных агульнай характарыстыцы гісторыка-літаратурнага працэсу ХХ ст. у СССР і суседніх славянскіх краінах [15].

Падкрэслім, што адносіны да асобы і творчасці У. Бранеўскага ў Польшчы выразна змяніліся пасля скасавання ПНР (1989 г.): пры агульным прызнанні яго ідэйна-мастацкага наватарства даследчыкі ў першую чаргу ўказваюць (часцей – са знакам мінус) на сацыяльна і ідэалагічна ангажаваны характар паэзіі, прасавецкую пазіцыю паэта. Аднак, як паказвае аналіз апошніх публікацый, мастацкая спадчына У. Бранеўскага па-ранейшаму застаецца аб'ектам увагі літаратуразнаўцаў і перакладчыкаў, бо яго роля і значэнне, а таксама феномен пакалення польскіх паэтаў, да якога ён належаў, у гісторыі польскай паэзіі ХХ ст. сапраўды выключныя. “Здавалася, – слухна падкрэслівае В. А. Хораў, – што творчасць Бранеўскага здадзена ў архіў. Аднак у апошні час сітуацыя змянілася. Шэрагі літаратуразнаўцаў і крытыкаў папоўнілі прадстаўнікі новага пакалення, не звязаныя стэрэатыпамі і догмамі папярэднікаў. З’явіліся некалькі даследаванняў, якія прадстаўляюць чытачу «іншага» Бранеўскага” [11, с. 71]. Пра амбівалентныя адносіны чытачоў і навукоўцаў (у сілу розных прычын) да паэзіі многіх польскіх паэтаў мінулага стагоддзя, у тым ліку і У. Бранеўскага, іх складаны лёс разважае А. Лойка: “З шырокапанарамнай польскай паэзіі ХХ ст. не адкінеш і таго, што было сведчаннем ламання талентаў, гвалту над імі (раннія зборнікі В. Шымборскай), што было данінай таму жорсткаму часу, калі антысталінец У. Бранеўскі пісаў вершы пра Сталіна, а сябра Ч. Мілаша па віленскіх «Жагарах» К. І. Галчыньскі паклёпнічаў на свайго паплечніка. Ды – трэба сказаць, што і ў сваіх такіх зрывах, як ва У. Бранеўскага ці К. І. Галчыньскага, моц вымовы заўсёды заставалася, ды і моц лірызму” [16, с. 12].

У. Бранеўскі ўступаў у літаратуру Польшчы ў 1920-я гады. Яго паэзія ад самага пачатку звярнула на сябе ўвагу як паэтаў, крытыкаў, так і масавага чытача, бо ўвабрала ў сябе лепшыя традыцыі польскага рамантызму, магутныя пласты народнага вопыту, дэманстравала адданасць нацыянальна-патрыятычным ідэалам змагання за свабоду і сацыяльную справядлівасць, клопат пра працоўны люд, глыбіню філасофскага асэнсавання праблем жыцця і смерці, сэнсу быцця, а таксама засведчыла ашчаднае мастацкае эксперыментаванне ў польскай паэзіі міжваеннага перыяду. А яшчэ тагачаснага чытача вершы У. Бранеўскага прыцягвалі драматычнасцю гучання, лаканічнасцю формы, падвойным рэгістрам эмацыянальнай напружанасці і мастацкай стрыманасці стылю. Творы польскага паэта быццам былі народжаны з яго выпакутаванага асабістага досведу і жыццёвых выпрабаванняў (легіёны Пілсудскага, савецка-польская вайна, турэмнае заняволенне ў Польшчы і Савецкім Саюзе, Другая сусветная вайна, армія генерала Андэрса, жыццё на Далёкім Усходзе, смерць жонкі пасля яе вызвалення

з Асвенціма і заўчасная страта дачкі, значныя грамадскія пераўтварэнні на радзіме ў пасляваенны час), якія абумовілі праблемна-тэматычную глыбіню і жанрава-стыльовую разнастайнасць яго творчасці.

Адметная па змесце і форме паэзія У. Бранеўскага адразу прыцягнула ўвагу лепшых прадстаўнікоў славянскіх літаратур, у тым ліку і беларускай. Менавіта Янка Купала, таленавіты паэт і перакладчык, быў адным з першых аўтараў, хто звярнуўся да твораў польскага паэта: дзякуючы яго намаганням загучалі па-беларуску ўступ да “Песні аб вайне грамадзянскай” [17, с. 220–223] і паэма “Парыжская камуна” [17, с. 224–229]. Поўны пераклад і публікацыя першага са згаданых твораў У. Бранеўскага былі ажыццёўлены Янкам Купалам ў 1927 г., другога – у 1932 г. [13, с. 92]. Класік беларускай літаратуры, на нашу думку, зусім невыпадкова звярнуўся да творчасці У. Бранеўскага, які ў 1920–30-я гг. быў вядомы ў Польшчы і за яе межамі найперш як пралетарскі паэт, пясняр сусветнай рэвалюцыі, абаронца правоў працоўных і сялян. Янку Купалу відавочна зацікавілі наватарскае гучанне верша У. Бранеўскага, магутная энергія яго радка, ідэйна-эстэтычныя прыярытэты, актыўная грамадзянская пазіцыя паэта. Жыццёвы шлях і творчы лёс беларускага і польскага аўтараў, як вядома, былі досыць драматычныя: абодва зведалі ганенні, падвергліся неабгрунтаваным абвінавачванням з боку ўладаў. Пры ўсёй рознасці задач, якія ставілі перад сабой Уладзіслаў Бранеўскі і Янка Купала як паэты, у іх было шмат агульнага: яны былі сведкамі ўсталявання новай сацыяльна-палітычнай сістэмы, з’яўлення на карце дзвюх дзяржаў – СССР і Другой Рэчы Паспалітай; абодва аўтары ў сваёй творчасці аддалі даніну рэаліям новай эпохі, аднак імкнуліся ніколі не здрадзіць сабе, аднойчы і назаўсёды абраным ідэйна-мастацкім прыярытэтам.

Паэзія У. Бранеўскага вырастала з самабытных крыніц польскага рамантызму, якія добра ведаў, шанавалі і Янка Купала, досыць часта звяртаючыся да спадчыны А. Міцкевіча і Ю. Славацкага. Беларускага і польскага аўтараў яднала разуменне асаблівай ролі паэта і паэзіі, якое ў значнай ступені абапіралася на папярэднюю нацыянальна-літаратурную традыцыю, тэматычныя і вобразныя супадзенні (аналогіі), народна-песенная аснова, што забяспечыла іх лірыцы адметную музычнасць і рытміку.

Янка Купала пры беларускамоўнай трансфармацыі твораў польскіх аўтараў розных перыядаў засведчыў сябе, безумоўна, як надзвычай таленавіты перакладчык. Пацвярджэннем гэтаму служаць і перакладзеныя ім два творы У. Бранеўскага. Уступ да паэмы “Песня аб вайне грамадзянскай” (“Pieśń o wojnie domowej”), які быў надрукаваны на першай старонцы аўтарытэтнага выдання “Wiadomości Literackie” (№ 1, 3 сакавіка 1927 г.), а крыху пазней уключаны ў зборнік паэзіі “Дым над горадам” (“Dym nad miastem”, 1927), насычаны канкрэтна-гістарычнымі рэаліямі, выяўляе шчырую заклапочанасць аўтара пра лёс краіны і народа. У. Бранеўскі, які да дзяржаўнага перавароту 1926 г. быў прыхільнікам палітыкі Ю. Пілсудскага, убачыў, што перамен да лепшага ў адноўленай дзяржаве няма і не будзе

ў бліжэйшай перспектыве, а мары пра дэмакратычнае грамадства не спраўджваюцца. Пачуццё крыўды, вострыя сацыяльныя праблемы ў краіне, жаданне дапамагчы пакрыўджаным і заняджаным, незадаволенасць палітыкай польскага ўрада, дыскрымінацыя і рэпрэсіі ў дачыненні да этнічных меншасцей – усё гэта непакоіла У. Бранеўскага як грамадзяніна і паэта і знайшло ўвасабленне ў яго творчасці.

“Парыжская камуна” (“Komuna Paryska”, 1929) – паэма У. Бранеўскага, якая ў міжваеннай Польшчы была забаронена і канфіскавана, але пэўную частку тыражу ўсё ж удалося выратаваць. Тэкст гэтага твора часта перапісваўся ад рукі, а яго наяўнасць у доме магла стаць падставай для арышту гаспадара (у Польшчы асобнай кнігай паэма была апублікавана толькі ў 1947 г.). У “Парыжскай камуне” не толькі знайшлі адлюстраванне сацыяльна-палітычныя сімпатыі У. Бранеўскага, яго погляд на вядомую гістарычную падзею, але і атрымала ў значнай ступені ўвасабленне ідэйна-эстэтычная праграма паэта: твор складаецца з дзевяці закончаных твораў, для якіх характэрны размоўныя інтанацыі, выкарыстанне танічнага верша, разнастайная рытміка, смелыя гіпербалы, энергічная паэтычная фраза. У. Бранеўскі смела абнаўляў традыцыйную страфу, шырока выкарыстоўваючы разнастайны інтанацыйны малюнак, па-майстэрску адпрацаваныя асананс і алітарацыю, гукавыя супадзенні, якія нараджалі прыхаваную ў лексічных глыбінях роднасасць слоў.

Янка Купала, як вядома, выдатна ведаў польскую мову, што і дапамагала яму пры перакладзе, і, магчыма, перашкаджала працэсу творчай трансфармацыі арыгінала сродкамі беларускай мовы, пошуку лексіка-стылёвага эквіваленту ў перыяд адноснай некадыфікаванасці беларускай мовы (першая трэць XX ст.). Гэта стала адной з прычын наяўнасці ў купалаўскіх перакладах твораў У. Бранеўскага шматлікіх індывідуальна-аўтарскіх неалагізмаў (*завагніца, піргнуць, усотніць* і інш.), паланізмаў (*світ, вой, марац, багнет, рына* і інш.). Янка Купала часам відазамыняе ці дадае асобныя словы, ужывае адпаведнага значэння дзеясловы і аддзеяслоўныя назоўнікі, каб узмацніць інтэнсіўнасць і/ці ступень драматызму мастацкага дзеяння: *І плюск крыві ля сцен цагляных, / І подых бітых, катаваных* [17, с. 220] (*I szelest krwi, plamiqcej chodnik, / i oddech bitych, zlych i głodnych* [18, s. 414]). С. Аляксандравіч, разглядаючы перакладчыцкі наробак Я. Купалы, слухна адзначыў: “Паэма У. Бранеўскага «Парыжская камуна» – гэта суровы і праўдзівы малюнак гераічнай барацьбы парыжскіх рабочых, «аповесць аб днёх тых апошніх Камуны». Купала ў перакладзе дакладна перадае багацце рытмікі паэмы, грозны поступ рабочых, непахісную веру іх у тое, што барацьба камунараў адкрывае новую старонку ў гісторыі пралетарыята” [19, с. 63].

Абодва творы У. Бранеўскага насычаны слыхавымі і зрокавымі вобразамі, а прыцып кантрасту фарміруе вобразна-стылёвы, кампазіцыйна-структурны і інтанацыйна-рытмічны ўзроўні. Янка Купала, імкнучыся перадаць гучанне верша польскага паэта, аддае перавагу размоўнай лексіцы,

звароткам, рытарычным пытанням, імператыўнай форме дзеяслова, усечаным словам, што ў кантэксце перакладзеных твораў цалкам апраўдана: *О песня гневу! Смела выплынь! / Рві грудзі подыхам ахрыплым, / І вейні, вейні па-над клумам / Шырокіх, вольных крылляў шумам, / Над гоманам машын і местаў / Уздымай сваіх крылоў шалестам / Выдзёрты з цела сэрцы сонных* [17, с. 222] (*O pieśni gniewna! śmiało wypłyń! / rozerwij piersi tchem ochrypłym / i powiej, powiej ponad tłumem / szerokich, wolnych skrzydeł szumem, / nad zgiełkiem miast, nad maszyn grzmotem / porywaj skrzydeł swych łopotem / wydarte z ciała serca sennych* [18, s. 416]).

Янка Купала пры перакладзе твораў У. Бранеўскага ў цэлым удала знаходзіў беларускамоўныя адпаведнікі, захоўваючы вобразна-стылёвы лад і рытміка-інтанацыйную структуру арыгінала. Аднак гэта не выключала і яго асабіста-аўтарскай інтэрпрэтацыі радкоў і строф пры трансфармацыі багатай і складанай вершаванай структуры твораў польскага паэта: *Брамы здабыты, узяты і форты, / Смерць ужо блізка. / З вуліцы кожнай, нібы з аорты, / Кроў палілася парыжская* [17, с. 224] (*Bramy zdobyto, wzięto forty, / śmierć bliska. / Z każdej ulicy, jak z aorty, / upływa krew paryska* [18, s. 418]). Янка Купала пры перакладзе гэтай і іншых строф дасягае выключнага паэтычнага майстэрства, дадаючы толькі слова дзеля рытму; рыфма як апірышчны пункт страфы тут максімальна набліжана да яе гучання на польскай мове.

Як паказвае праведзены аналіз адпаведнасці перакладу арыгіналу, Янка Купала часта замест эпітэтаў ужывае параўнанні (напрыклад: *валасы, як лён, вецер калыша* [17, с. 226] (*nad szołem włos siwy rozwiewia wiatr* [18, s. 421]); *вогнішчам свеціцца ночка, / гняце, як каменне* [17, с. 226] (*noc, rozświetlona łuną, / złowroga, ciężka* [18, с. 420])). У кантэксце твора такая замена цалкам мэтазгодная: дзякуючы ёй Янка Купала не дапусціў скажэнняў сэнсавых шэрагаў, лексічных лакун, а таксама рытміка-інтанацыйных дэфармацый.

І яшчэ адзін важны момант: ва ўступе да паэмы “Песня аб вайне грамадзянскай” У. Бранеўскі рэпрэзентуе урбаністычны інтэр’ер вялікага горада, перадае сімвалічную карціну новай цывілізацыі, характар якой вызначае *сталёвы розум*. Пры яе апісанні польскі паэт ужывае выраз *cielsko groźne i olbrzymie*, які ў інтэрпрэтацыі беларускага перакладчыка гучыць як *прывід з жудкімі вачыма*. Падкрэслім, што падобная замена з’яўляецца абсалютна апраўданай: слова *cielsko* азначае ‘цела вялікага звера, нешта цяжкое, дужае, агромністае’. Сучасны горад, які паступова з’яўляецца на даляглядзе, у Янкі Купалы *вырастае, нібы з цеста* (ужытае параўнанне тут больш для рыфмы), *вянкамі дымнымі адзеты* (*z wieńcami dymów ponad szołem*), нагадвае нейкае боства-дзіця тэхнічнага прагрэсу.

Падсумоўваючы назіранні, адзначым, што Янку Купалу ўдалося перадаць і вобразны лад твораў У. Бранеўскага, насычаны рамантычнай сімволікай – вобразамі і матывамі агню, крыві, сонца, палёту, віхуры, смерці, змагання, а таксама захаваць паэтычнае гучанне арыгінала (лексічны шэраг, рыфму, рытм, багаты інтанацыйна-рытмічны малюнак – ад класічна-традыцыйнага да эксперыментальнага).

Наступнай важнай падзеяй у справе беларускай рэцэпцыі творчасці У. Бранеўскага стаў выхад зборніка выбранай паэзіі “Дарогай дзён: вершы і паэмы” (рэдакцыя і ўкладанне М. Лужаніна) [20]. У кнігу ўвайшло больш за 90 вершаў польскага паэта з уступным артыкулам Януша Вільгельмі. Раздзелы выдання маюць назвы зборнікаў У. Бранеўскага і размешчаны ў храналагічным парадку: “Ветракі”, “Дымы над горадам”, “Турбота і песня”, “Астатні крык”, “Зброю да бою”, “Дрэва ў распачы”, “Надзея”. Перакладчыкамі выступілі С. Арочка, А. Астрэйка, М. Аўрамчык, Р. Барадулін, П. Броўка, А. Вялюгін, Н. Гілевіч, С. Дзяргай, У. Дубоўка, Хв. Жычка, М. Лужанін, М. Машара, У. Нядзведскі, К. Паўтаржыцкі, П. Пестрак, П. Прануза, М. Танк. У кнігу перакладаў твораў У. Бранеўскага ў асноўным увайшлі вершы грамадзянска-патрыятычнага і рэвалюцыйнага зместу (“Рабочыя”, “На смерць рэвалюцыянера”, “Піянерам”, “Балада аб Тэатральнай плошчы”, “Таварышу-вязню”, “Беспрацоўны” і інш.), творы, прысвечаныя тэме паэта і паэзіі (“Паэзія”, “Пра слова”, “Паэт і цвярозыя”, “Для каго вершы” і інш.), прыродзе і польскім краявідам (“Красавік”, з паэмы “Вісла”, “Мазоўша”, “Вераснёвае сонца” і інш.), маральна-этычнай і філасофскай праблематыцы (“Я жыў”, “Пра зямную кулю”, “Быццё вызначае свядомасць”, “Надзея” і інш.). На адным полюсе ў перакладзеных і надрукаваных творах У. Бранеўскага – сцвярджанне высокіх грамадзянскіх ідэалаў і нацыянальных прыярытэтаў, услаўленне рэвалюцыйных чынаў дзеля роднай краіны, дружбы паміж народамі, а на другім – трагізм асобы паэта, чалавека-змагара, адданасць высокай ідэі, мужнасць духу асобы, спавядальныя інтанацыі, метафізічны дыскурс.

Своеасаблівым творчым маніфестам У. Бранеўскага з’яўляецца верш “Паэзія” (“Poezja”), які быў надрукаваны ў першым зборніку польскага паэта і засведчыў яго асноўныя ідэйна-мастацкія прыярытэты. Гэты твор для беларускага выдання пераклаў М. Машара, прадэманстраваўшы высокі ўзровень перакладчыцкага майстэрства: *Трэба песняю біць аж да смерці, / і глушыць сык вужакаў падножных. / У жыцці, прыгажэйшым за вершы, / ёсць любоў. І яна пераможа.* [20, с. 31] (*Trzeba pieśnią bić aż do śmierci, / trzeba głuszyć w ciemnościach syk węży. / Jest gdzieś życie piękniejsze od wierszy. / I jest miłość. I ona zwycięży* [18, s. 47]). У гэтых радках паэт сцвярджае веру ў запатрабавальнасць паэзіі чытачом, яе панадчасавы характар, бо яна як надзея і любоў. Сапраўдны творца з’яўляецца выразнікам дум і настрояў свайго народа, яго задача – захаваць памяць аб тых, хто загінуў у барацьбе за свабоду і лепшую будучыню радзімы. Паэзія павінна быць простаай (менавіта ў класічным значэнні гэтага слова), зразумелай для шырокага кола чытачоў, з’яўляцца песняй змагання і крыніцай зямнога шчасця: *Замяні ты нам словы на вуснах / і спяваць навучы нас агнісцей, / хай кране нас любоў песняй гучнай – / болю больш і больш радасці чыстай!* [20, с. 31] (*Odmień, odmień nam słowa na wargach, / naucz śpiewać płomienniej i prościej, / niech nas miłość ogromna potarga, / więcej bólu i więcej radości!* [18, s. 47]).

Працэс засваення паэзіі У. Бранеўскага атрымаў новы віток у ХХІ ст., калі ў 2004 г. вядомы беларускі перакладчык і літаратуразнавец А. Лойка надрукаваў нізку яго вершаў у анталогіі польскай паэзіі “Напярэймы: ад Буга да Варты” [16]. У кнігу ўвайшлі творы, якія былі напісаны У. Бранеўскім у розныя перыяды: “Вандроўнік” (1925), “Перамога” (1926), “Сябра мой, то ж не расстаюцца...” (1932), “Чалавек – гэта гучыць горда!” (1940), “Каштан” (1940–1943), “Дарога. Ксаверыю Прушынскаму” (1941), “Слова пра Сталіна” (1951), “Памру, бо ўсе паміраюць...” (1943), “Warum” (1945), “Бяроза” (1956), “Дуб” (1961) і інш. Падкрэслім, што многія з пералічаных вышэй твораў У. Бранеўскага раней увогуле не перакладаліся на беларускую мову. А. Лойка прадэманстравала выключнае перакладчыцкае майстэрства, далікатныя адносіны да арыгіналу, выразны індывідуальна-аўтарскі падыход.

Беларускі перакладчык звярнуўся пераважна да тых твораў У. Бранеўскага, у якіх выразна прысутная рамантычная традыцыя і рэаліі новай эпохі: лірычны герой, адданы ідэалам служэння народу і радзіме, тэма прызначэння паэта і паэзіі, найбольш частотныя матывы і вобразы (барацьба, ахвяраванне, цяжкія выпадкі, адраджэнне і г.д.), жыццё нацыянальных меншасцей, Другая сусветная вайна... Напрыклад, у вершы “Вандроўнік” лірычны герой У. Бранеўскага, для якога Айчына – *увесь свет*, заяўляе, што *яго сэрца – ветразь, які палае*, а *кроў зары – яго жылаў кроў*. Ён – нястомны вандроўнік, пілігрым Сусвету: *Шлях мой вее ў полюс лядовы, / валасам маім – колер хваль, / мне прыстанкам – зорка і човен, / хуткі ветразь, напята ў даль* [16, с. 154] (*Moje drogi więcej na północ, / moim włosom – siwizna fal / moje lądy – gwiazda i czółno, / prędkie żagle napięty w dal* [18, s. 22]).

У вершы “Дарога” У. Бранеўскага, прысвечаным яго сябру Ксавэру Прушынскаму (ён быў родам з Беларусі), распавядаецца пра лёс многіх польскіх (і не толькі!) паэтаў ХХ ст., якія былі вымушаны з розных прычын пакінуць радзіму і паспытаць горкі хлеб выгнанца: *Дарога вяла здалёк, здалёку вяла – праз Нарвік, / вяла ў Варшаву, Львоў, Вільню, на Віслу, Буг, Нарву. // <...> Дарога вяла праз фіёрды, вяла яна праз снягі, / Венгрыя, Букавіна, Вагезы, Шатландыя, Егіпет, // Вяла праз тайгу і тундру, кіргізскі стэп і Расію. / На дарозе, дарозе дальняй жаўнерамі ў бітвах раслі мы!* [16, с. 158] (*Droga wiodła z daleka, droga wiodła przez Narvik / do Warszawy, Lwowa i Wilna, do Wisły, Bugu i Narwi. // <...> Droga wiodła przez fiordy, droga wiodła przez śniegi, / przez Węgry i Bukowinę, przez Wogezy, Szkocje i Egipt, // wiodła przez tundrę i tajgę, przez stepy kirgiskie z Rosji, / na drodze, na drodze dalekiej w walce żołnierze wyrosli!* [18, s. 321]).

У новых геапалітычных умовах У. Бранеўскі, усведамляючы сілу слова, заяўляе, што не збіраецца займацца мастацкім эксперыментаваннем, а, як у свой час польскія рамантыкі сцвердзілі статус літаратуры дзейснай, нацыянальна ангажаванай, будзе працягваць традыцыі знакамітых папярэднікаў (верш “Перамога”): *Слова маё – плён спелы, / слова мае – квет бітвы, / сільны іду і смелы / без ніякой малітвы, // без ніякой пакоры, / крочу, голаў не ніжу, / слова-сякерай гора / б’ю, лязо ўзняўшы над крыжам* [16,

с. 154] (*słowa moje dojrzały, / słowa moje rozkwitły, / idę silny i śmiały / nie ma we mnie modlitwy // nie ma we mnie pokory, / idę czoła nie zniżam, / biję słowem-toporem, / topór wznoszę nad krzyżem* [18, s. 253]).

У. Бранеўскаму, на жаль, давялося спасцігнуць горыч паланення ў польскай і ў савецкай турмах. Перажыць драматычныя дні і тыдні турэмнага заняволення яму дапамагалі глыбокая вера ў лепшую будучыню, а таксама адчуванне невычэрпных сіл прыроды. Напрыклад, у вершы “Каштан”, які польскі аўтар пачаў ствараць будучы вязнем львоўскай турмы, лірычны герой звяртаецца да дрэва з палкім маналогам, які вызначаецца філасофскай глыбінёй і роздумам аб імгненным і вечным у чалавечым жыцці: *Стаяў за акном ён, брынялі пупышкі, / хоць снег іх завальваў, белы і пышны, / пахмурным змярканнем, світанкам трывожным / на вуліцы Львоўскай над мурам астрожным / стаяў ён. Прадвеснем. Снег таяў у цішы. // <...> аж майскаю ноччу – сталася, выйшла! – / каштан кветам плёснуў, пырснуў нібыта* [16, с. 156–157] (*Za oknem stał kasztan, i pąki pęczniały / choć śnieg na nich leżał puszysty i biały. / O świcie pochmurnym, o zmierzchu półsennym / na lwowskiej ulicy pod murem więziennym / stał kasztan. Był marzec. Już śniegi topniały. // <...> aż nocą majową przed nowiem / spełniało się dzieło – to kasztan rozkwitnął!* [18, s. 343]).

Успрыманне прыроды ў кожнага этнаса мае не толькі ўніверсальны, але і нацыянальна адметны сэнс, што абумоўлена прыроднымі фактарамі той ці іншай краіны, звычаямі і традыцыямі яе народа. У любым нацыянальным вобразе свету (Г. Гачаў) раслінны свет адлюстраваны ў мове, вуснай народнай творчасці, літаратуры, выяўленчым мастацтве. У дадзеным выпадку ўніверсальнае ўзбагачаецца этнаспецыфічным, што ў сваю чаргу абумоўлівае з’яўленне адметнай сімвалічнай маркіраванасці і метафарычнай вобразнасці.

Нягледзячы на тое, што пейзажная лірыка ў яе класічным разуменні амаль не была ўласціва У. Бранеўскаму, прырода як “інтэр’ер”, псіхалагічны складнік і сімвал непарыўнай сувязі з бацькаўшчынай сустракаецца ў яго творах досыць часта: “Родная зямля, як маці, ускарміла і выхавала яго, і ў думках ён часта вяртаецца да яе за дапамогай і падтрымкай” [10, с. 50]. Пра адметнасць пейзажных малюнкаў у лірыцы У. Бранеўскага пісаў, напрыклад, Я. Брыль: “Чытаю вершы Бранеўскага пра Віслу, дачку, горыч трагічнай страты і... жыва, ярка ўявіў, як тая Вісла плыве – няспынна і вечна, як Зямлю нашу маршчынамі жывога, свежага срэбра густа парэзалі несмяротныя рэкі...” [1, с. 287].

Сталая прысутнасць прыродных з’яў і рэалій у вершах У. Бранеўскага можа быць заўважанай нават на ўзроўні назваў зборнікаў і асобных твораў: “Ружа” (“Róża”), “Бярозы беспартыйныя” (“Brzozy są bezpartyjne”), “Укленчылі вербы перад абыходам” (“Przykucnęły wierzby za obejściem”), “Дуб” (“Dąb”), “Дрэва ў распачы” (“Drzewo rozpaczające”), “Фіялка” (“Fiołek”), “Кветкі” (“Kwiaty”), “Каліне” (“Kalinie”) і інш. І гэта далёка не поўны пералік. Такая рэпрэзентатыўнасць, пастаянная прысутнасць вобразаў кветак

і дрэў у мастацкім свеце Бранеўскага-паэта дала падставы некаторым даследчыкам весці размову пра яскрава выяўлены “дэндралагічны ракурс” у яго паэзіі [11, с. 72].

Асаблівае месца ў лірыцы У. Бранеўскага займае вобраз дрэва – алегорыя жыцця чалавека, своеасаблівая мадэль цэласнасці прыроды, пра што сведчыць яго наяўнасць у фальклорнай і літаратурнай традыцыях. Напрыклад, вобраз-сімвал дуба, які ўвасабляе нязломнасць, велічнасць, прыгажосць, прыродную моц, шырока прадстаўлены ў польскай літаратуры. І У. Бранеўскі неаднойчы звяртаўся да яго: вобраз гэтага дрэва ў творах паэта з’яўляецца сведкам значных гістарычных падзей і асобнага чалавечага лёсу: *Иду размашыста, бы калісьці / і ападае жыццё з мяне асеннім лісцем. / Якое лісце? – Дуба, бярозы, таполі?.. / Болю! // <...> Але ж, не! Скрозь – галін пуштоце, / пахаплівых. / Сэрца, мысль – на прывязі пры плоце, / як быць быць шчаслівым? / І застаецца пень, як туляга, / над ім – мяцеліцы клуб. / Адвагі! / То ж я – дуб [16, с. 163–164] (*Idę sobie zamasyście / i opada ze mnie życie jak jesienne liście. / Jakie liście? – dębu, brzozy, topoli?.. / Ale to boli. // <...> Ach, nie! To już nagie gałęzie / chwytliwe. / Kiedy serce i myśl na uwięzi, / jak być szczęśliwym? // I ostał się pień nagi, / nad nim zamieci kłęb. / Odwagi! / To ja – dąb [18, s. 397]*). На гэтую важную асаблівасць паэзіі У. Бранеўскага звярнулі ўвагу беларускія даследчыкі ў кнізе “Нарысы суседзнаўства”: “Падобная тэматыка нярэдка і ў творчасці У. Бранеўскага: падчас Другой сусветнай вайны пісьменнік знаходзіўся на Далёкім Усходзе, і як вынік невыноснай тугі па роднай зямлі, па дому, па мілых сэрцу барах і пушчах з’явіўся цэлы зборнік пад назвай «Дрэва адчаю», загалоўны верш якога, як і іншыя творы падобнай тэматыкі, у святле асабістага душэўна-духоўнага настрою – своеасаблівае параўнанне чалавечага жыцця з жыццём дрэва (падкрэслім, што ў пазнейшых творах польскага паэта дрэва стане яго ўлюбёным паэтычным вобразам)” [21, с. 30].*

Згадкі пра асобу і творчасць У. Бранеўскага мы знойдзем ва ўспамінах і публіцыстычнай спадчыне вядомых дзеячаў літаратуры і культуры Беларусі. Народны пісьменнік Беларусі Я. Брыль у адным са сваіх эсэ, успамінаючы сустрэчы з У. Бранеўскім, наступным чынам акрэсліў ролю і значэнне яго паэзіі, звярнуўшы ўвагу на праблемна-тэматычную шырыню і філасофскую глыбіню яе зместу, стрыманасць пачуццяў, споведны характар, гарманічнае спалучэнне індывідуальнага, нацыянальнага і ўніверсальнага: “Пра вечнае, агульналюдскае добра думаць, правяраючы гэтай меркай сілу і вартасць сучаснага. Мужна стрыманы боль, некрыклівую сілу, глыбокую думку апошніх вершаў Бранеўскага мне добра адчуваць, успамінаючы сустрэчы з гэтым абаяльным чалавекам. Знаёмства наша не паспела развіцца ў сапраўдную дружбу, хоць мы і пілі, па яго прапанове, на брудэршафт, пасля якога я зноў жа, не сарамліва, не ўпарта, а натуральна гаварыў яму «вы», прыняўшы ягонае «ты» як бацькоўскае. Аднак жа вершы яго здаюцца мне ад нашай блізкасці яшчэ раднейшымі і прыгажэйшымі. Дзіўнае спалучэнне пачуццяў – агульная для вельмі многіх павага да мастацкіх вартасцей, што

цвёрда сталі ў строй вялікага і вечнага, і ціхая гордасць, што стваральніка гэтых вартасцей ты ведаў, што ты з ім неаднойчы гаварыў, дзяліўся хлебам і шчырасцю, што ў тваёй бібліятэцы ёсць кнігі з яго сяброўскім аўтографам. А то і пісьмы ёсць, якімі ён зрэдку падмацоўваў цяпельца высокай, бо міжнароднай, і проста чалавечай дружбы” [1, с. 37].

Такім чынам, творчасць У. Бранеўскага засведчыла сваю прысутнасць у літаратурнай прасторы Беларусі ХХ–ХХІ стст. праз розныя віды і формы: шматлікія пераклады, артыкулы ў энцыклапедычных выданнях, згадкі ў навуковых даследаваннях, рэфлексіі, успаміны айчынных літаратараў аб гэтым аўтары. Разгляд рэцэпцыі твораў У. Бранеўскага даў магчымасць убачыць багацце польска-беларускіх культурных сувязей, прасачыць шляхі літаратурных ўзаемадачынненняў, творчага ўзбагачэння нацыянальных традыцый праз знаёмства з творчасцю лепшых прадстаўнікоў прыгожага пісьменства суседняй славянскай краіны.

ЛІТАРАТУРА

1. *Брыль, Я.* Трохі пра вечнае : артыкулы, лірычныя нататкі, эсэ / Я. Брыль. – Мінск : Маст. літ., 1978. – 358 с.
2. *Весялуха, М.* У сталіцы праходзяць 30-я “Каласавіны” [Электронны рэсурс] / М. Весялуха // Звязда. – Рэжым доступу: <https://zviazda.by/be/news/20161103/1478185384-u-stalicy-prahodzyac-30-ya-kalasaviny>. – Дата доступу: 15.02.2023.
3. У Варшаве адкрылася выстава, прысвечаная жыццю і творчасці Якуба Коласа [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.sb.by/articles/z-rodu-mitskevicha.html>. – Дата доступу: 15.02.2023.
4. Галасы з-за неба краю : анталогія паэзіі свету ў беларускіх перакладах ХХ ст. / склад. М. Скобла. – Мінск : Лімарыус, 2008. – 896 с.
5. *Бароўка, Ю.* Прэцэдэнтныя імёны дзеячаў літаратуры ў паэзіі Максіма Танка: семантыка-функцыянальны план [Электронны рэсурс] / Ю. Бароўка. – Рэжым доступу: <https://rep.vsu.by/bitstream/123456789/32412/1/201-204.pdf>. – Дата доступу: 15.02.2023.
6. *Агапкина, Т. П.* Владислав Броневский / Т. П. Агапкина // История польской литературы : в 2 т. – М. : Наука, 1969. – Т. 2. – С. 318–342.
7. *Астафьева, Н.* Трагедия Владислава Броневского / Н. Астафьева // Литератур. обозрение. – 1993. – № 5. – С. 50–57.
8. *Броневский, В.* Избранное / В. Броневский. – М. : Изд. иностр. лит., 1961. – 303 с.
9. *Броневский, В.* Два голоса, или Поминовение : поэзия, проза / ред.-сост. А. Базилевский ; предисл. А. Базилевского : пер. с польск. – М. : Вахазар, Этерна; Пултуск : Гуманитарная академия, 2010. – 912 с., ил. – (Коллекция польской литературы, 1–14).
10. *Хорев, В. А.* Владислав Броневский : очерк жизни и творчества / В. А. Хорев. – М. : Высшая школа, 1965. – 80 с.

11. *Хорев, В. А.* Другой Броневский / В. А. Хорев // Славяноведение. – 2012. – № 1. – С. 70–79.
12. Бранеўскі Уладзіслаў // Беларуская Савецкая Энцыклапедыя : у 12 т. – Мінск : Галоўная рэдакцыя Беларускай Савецкай Энцыклапедыі, 1969–1975. – Т. 2 : Афіны – Ведрыч / рэдкал. : П. У. Броўка [і інш.]. – 1970. – С. 390–391.
13. Бранеўскі, У. // Янка Купала. Энцыклапедычны даведнік. – Мінск : Выдавецтва “Беларуская Савецкая Энцыклапедыя” імя Петруся Броўкі, 1986. – С. 92.
14. *Хмяльніцкі, М. М.* Бранеўскі Уладзіслаў / М. М. Хмяльніцкі // Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. – Мінск : Беларус. энцыклапедыя, 1996–2004. – Т. 3 : Беларусы – Варанец / рэдкал.: Г. П. Пашкоў [і інш.]. – 1996. – С. 242–243.
15. *Лойка, А.* Роўнакутны трохвугольнік, або Ад Палямона да Максіма Танка : дапам. па спецкурсе “Беларуска-руска-польскія літаратурныя сувязі” / А. Лойка. – Мінск, 2003. – 214 с.
16. Напярэймы: ад Буга да Варты. Анталогія польскай паэзіі ХХ стагоддзя : у 2 т. / склад.-пер.: А. Лойка. – Мінск : Энцыклапедыкс, 2003. – Т. 1. – 386 с.
17. *Купала, Янка.* Песня аб вайне грамадзянскай / Янка Купала // Поўны зб. тв. : у 9 т. – Мінск : Маст. літ., 1999. – Т. 6 : Паэмы, пераклады. – 430 с.
18. *Broniewski, W.* Wiersze i poematy / W. Broniewski. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1962. – 473 s.
19. *Аляксандравіч, С.* Старонкі братняй дружбы : артыкулы пра літаратурныя сувязі / С. Аляксандравіч. – Мінск : Дзяржаўнае выдавецтва БССР; Рэдакцыя мастацкай літаратуры, 1960. – 218 с.
20. *Бранеўскі, У.* Дарогай дзён : вершы і паэмы / У. Бранеўскі. – Мінск : Дзяржаўнае выдавецтва БССР; Рэдакцыя мастацкай літаратуры, 1961. – 218 с.
21. *Кабржыцкая, Т. В.* Нарысы суседзнаўства: Украіна, Польшча ў прасторы і часе вачыма беларусаў / Т. В. Кабржыцкая, М. М. Хмяльніцкі, Э. Ю. Дзюкава. – Мінск : Кнігазбор, 2012. – 220 с.

Поступила в редакцию 23.06.2023